

Бобрівник С.Л., старший викладач

Теплюк І.А., старший викладач

Гайдученко С.В., викладач

кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації

ДВНЗ «Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана»

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИЧНИХ КРЕАТИВНИХ ТЕХНІК ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті визначається зміст поняття креативних технік перекладу англomовної економічної літератури як особливої риси творчості перекладача. Розглянуто основні характеристики скопос-теорії і пресупозицій, що мають певний вплив на вибір технік перекладу певного економічного тексту.

Ключові слова: креативний переклад, скопос-теорія, пресупозиції, макро- і мікстратегії, техніки перекладу, філологічний і комунікативний переклад.

Abstract. The article deals with the notion of creative techniques in translation of English economic literature as a special feature of translator's creativity. The main features of skopos-theory and presuppositions that have a certain impact on the choice of techniques in the translation of a certain economic text are analysed.

Key words: creative translation, skopos theory, presuppositions, macro- and microstrategies, translator's tools, overt translation and covert translation.

У контексті глобалізації і стрімкого розвитку міжкультурної комунікації переклад, як один з інструментів спілкування, відіграє далеко не останню роль. Переклад визначають як заміщення текстового матеріалу однієї мови на еквівалентний текстовий матеріал іншої мови. Утім, професійні перекладачі не згодні з тим, що переклад — це лише процес заміщення певного тексту. Переклад, на їх думку, є багатоцільовим процесом, спрямованим на різні аудиторії. Тобто, один і той же текст з різними акцентами за змістом може мати різні переклади.

Питання полягає в тому, чи готові перекладачі скористатися нагодою «підключити» свої креативні здібності в процес перекладу. В. Карабан виокремлює десять основних рекомендацій щодо аспектів перекладу:

1) переклад повинен здійснюватись лише на основі слів, затверджених державними стандартами;

2) варто враховувати галузеві особливості, які належать певному слову;

3) використовувати власний еквівалент під час перекладу можна лише тоді, коли його немає у словниках, при цьому слід використовувати довідкову літературу, або ж проконсультуватися у спеціаліста, якщо йдеться про науково-технічну, професійну галузі; принаймні, його можна перекласти описовим шляхом;

4) кожен термін повинен мати конкретне значення, синоніми у тексті перекладу є небажаними та недопустимими;

5) якщо після перекладу в тексті оригіналу було знайдено помилку, пов'язану з написанням слова, перекладач зобов'язаний дати правильний переклад у виносці, попередньо вказавши на помилку;

6) чужі для мови перекладу лексичні одиниці повинні залишатися в перекладі й записуватися в дужках;

7) усі латинські вирази залишаються такими, як і були, і не перекладаються;

8) перекладач не може за власним бажанням скорочувати слова;

9) номенклатури залишаються в оригіналі;

10) усі одиниці фізичних величин, спеціальні знаки мають відповідати технічним стандартам [1].

Метою цієї статті є виявлення креативних технік перекладу, які допоможуть займатися як усним, так і письмовим перекладом, використовувати перекладацькі техніки, і визначити, наскільки творчо перекладач підходить до трансформації змісту певного матеріалу.

Існує поширена помилка, що переклад — це дуже простий процес, який не вимагає багато зусиль від перекладача. Згідно такої думки, перекладач є посередником, який одну мову «перетворює» на іншу. Однак, кваліфікований перекладач вкладає певну частку креативу в свій переклад, перетворюючи таким чином роботу над аутентичним матеріалом в творчий процес. Це саме той факт, що є доречним при перекладі спеціалізованих текстів. Ключем, за допомогою якого досвідчений перекладач вирішує найбільш поширені проблеми, є творчість.

Часто виникає дилема, на що спиратися при перекладі — на форму чи на зміст. Творчість допомагає знайти гармонійний баланс між формою та змістом, і весь процес стає більш схожим на мистецтво, ніж на науку. У той же час, переклад не повинен бути буквальним: перекладач радше передає повне значення аутентичного тексту, охоплюючи культурний контекст. У деяких мовах, наприклад, є ідіоми і прислів'я, які не знайдеш в інших мовах. Тому багато з них при перекладі «підлаштовані» під культурне інформаційне середовище мови перекладу.

Найважливішим фактором в процесі перекладу виступає теорія скопосу, або скопос-теорія (the skopos theory), що визначає функціональний підхід до даного процесу. Г. Вермеєр розвинув цю теорію, щоб визначити мету перекладу певного тексту (тексту перекладу, ТП) [2, с. 224]. Її суть полягає в тому, що незалежно від виду перекладу (усного або письмового) основна увага повинна приділятися функції як оригінального, так і цільового тексту.

Скопос-теорія спрямована на аудиторію, яка визначає вибір стратегій і методів перекладу. Відповідно, «правила теорії скопосу» [3, с. 154] чітко прописують для перекладача завдання здійснювати переклад уважно і згідно зазначеного наміру.

Ще одним важливим поняттям в теорії перекладу є пресупозиції. Згідно з дослідженнями К. Норда, пресупозиції включають всю інформацію, яку очікує (тобто передбачає) перекладач (адресант), щоб зрозуміти світогляд рецептора (адресата) [4, с. 106]. Таким чином, можна сказати, що пресупозиції є невід'ємною частиною комунікативної ситуації, в нашому випадку — тексту, відомого і адресанту, і рецептору, тобто його не потрібно виражати експліцитно. Коли перекладач працює над перекладом певного тексту, він стає рецептором тексту оригіналу (ТО) і, таким чином, занурюється в імпліцитні пресупозиції культури

першоджерела. Отже, пресупозиції з'являються вже в процесі перекладу тексту, змінюючи його на цільовий текст для нових рецепторів в цільовій культурі [4, с. 106].

Використовуються різні методи і техніки перекладу в залежності від типу тексту. Поняття типів текстів К. Райс заснувала на функціональних характеристиках текстів у культурі їх створення і на засобах відображення їх функцій при перекладі на іншу мову. Вона, у свою чергу, визначає переклад як текст, функціонально еквівалентний тексту оригіналу в певній цільовій культурі. Райс виокремлює три головні типи текстів, а саме: інформаційний, експресивний і оперативний [5, с. 72].

Мовною функцією інформаційного тексту є передача фактів. За типом висловлювання він логічний і текст перекладу спрямований на передачу довідкового змісту. Наступний тип тексту — експресивний, мовною функцією якого є вираження думки адресанта (перекладача). За типом висловлювання такий текст є естетичним, отже, текст перекладу спрямований на передачу естетичної, художньої форми. Метод перекладу даного тексту — це метод визначення, адаптація точки зору автора тексту оригіналу. І третій тип тексту — оперативний. Його мовна функція — апелятивна, тобто звернена до тексту рецептора; спрямованість тексту співпадає з мовною апелятивною функцією. Тому текст перекладу повинен виявити бажану відповідь, а метод перекладу — адаптивний, тобто мати еквівалентний вплив [5, с. 73].

Для вірного визначення, як перекладати певний текст, перекладач повинен вибрати відповідні макро- і мікстратегії, які, фактично, і є практичними креативними техніками перекладу.

Макростратегія може бути орієнтована на текст оригіналу (ТО) або на текст перекладу (ТП). А. Schjoldager [3, с. 71] пропонує використання трьох аспектів при виборі макростратегії, орієнтованої на ТО, а саме:

- орієнтир на форму і зміст ТО;
- доведення до рецептора додаткової інформації;
- філологічний переклад.

Слід зазначити, що під філологічним перекладом розуміють такий переклад, у процесі якого детально вибираються мовні засоби, які відповідають особливостям ТО з метою збереження стилістики розповіді і уникнення будь-яких, навіть незначних, змістовних змін [Словник Мультитран, overt translation].

Для макростратегії, орієнтованої на ТП, А. Schjoldager [3, с. 72] пропонує такі аспекти:

- фокусування на вплив цільового тексту;
- пошук балансу між головними учасниками комунікації;
- комунікативний переклад.

Комунікативний переклад побудований таким чином, щоб рецептор не відчував, що перед ним не оригінальний текст. Мета цього типу перекладу — створити максимально природний текст на мові перекладу, оминаючи нестандартні особливості тексту оригіналу. Такий переклад забезпечує

безперешкодне розуміння тексту рецептором, але текст втрачає специфічні особливості стилю автора оригіналу [Словник Мультигран, covert translation].

Таким чином, якщо перекладач робить вибір на користь форми і змісту ТО, він стає учасником комунікації, створений автором тексту, і використовує філологічний переклад, тобто його переклад орієнтований на ТО. І, навпаки, якщо перекладач вибирає форму і зміст ТП, він стає посередником і робить вибір на користь комунікативного перекладу [3, с. 71–72].

Після вибору макростратегій перекладачу необхідно визначитися з мікростратегіями, або техніками перекладу, які діють на рівні слів, виразів і речень [3, с. 89]. Згідно з класифікацією А. Schjoldager [3, с. 92] виділено 12 мікростратегій/технік перекладу, а саме: *пряма передача* (передача інформації без змін), *калькування* (передача структури або дуже близький переклад), *буквальний переклад* (переклад слово в слово), *непрямий переклад* (переклад змісту), *додавання слова* (перетворення імпліцитної інформації на експліцитну), *перекладування* (переклад, близький до вільного), *скорочення* (переклад в короткій формі, який робить експліцитну інформацію імпліцитною), *адаптація* (створення культурологічного ефекту, повного або часткового), *доповнення* (додавання ще одного значення), *заміщення* (зміни в значенні), *вилучення* (вилучення певних елементів тексту) і *трансформація перестановки* (перенесення частини тексту/речення в інше місце в тексті/реченні).

Теорія Лофредо і Пертегелла [6, с. 9] визначає поняття творчості в перекладі. Згідно цієї теорії, творчість розглядається як спонтанний процес, безпосередньо пов'язаний з певною людиною і певною свободою, яка підтримується індивідуалістичною концепцією авторства. Концепція полягає в тому, що автор вільно виражає свою думку та почуття як усно, так і письмово. За своїми функціями і за свободою автора перекладу вищезазначені техніки перекладу можна поділити на більш і менш креативні.

Характерною рисою деяких технік є той факт, що вони не змінюють, не додають у зміст нової інформації і не замінюють лінгвістичні або семантичні значення при перекладі з орієнтацією на ТП. При такому перекладі використовують наступні техніки: *пряма передача*, *калькування*, *прямий переклад* і *непрямий переклад* [3, с. 93–99]. Такі техніки, на нашу думку, не можна вважати креативними.

Решту вісім технік перекладу, а саме: додавання слова, перекладування, скорочення, адаптацію, доповнення, заміщення, вилучення і трансформацію перестановки, можна віднести до креативного рівня перекладу. За рівнем креативності від найкреативнішої до менш креативної, перекладацькі техніки можна розташувати наступним чином: *заміщення*, *трансформація перестановки*, *адаптація*, *перекладування*, *додавання*, *вилучення*, *скорочення*.

Як відомо, економічні тексти за походженням є інформаційними, і переклад матеріалу повинен бути чітким, структурованим і логічним. Але великий вплив на переклад мають пресупозиції і реалії культури першоджерела. Тому ключем до успішного перекладу економічного тексту вважається вдале поєднання як

філологічного, так і комунікативного типів перекладу з метою збереження аутентичної економічної лексики в цільовому тексті перекладу.

У даній статті розглядаються деякі креативні техніки перекладу, а саме: трансформація перестановки, перефразування, заміщення і додавання.

Трансформація перестановки, на нашу думку, може вважатися найчастіше вживаною перекладацькою технікою. Під час використання перестановки професійний перекладач змінює порядок розташування мовних елементів тексту оригіналу (ТО), а саме: слів, словосполучень, частин складного речення, або навіть самостійні речення. Використання даної граматичної трансформації обумовлено низкою причин. По-перше, зважаємо на граматичні відмінності ТО та ТП, розбіжності в їх будові, наборі їх форм, конструкцій та граматичних категорій. На цих розбіжностях наголошує В. Карабан, приводячи приклад того, як в українській мові група підмета може міститися після групи присудка, у той час як в англійській мові порядок слів в реченні є більш фіксованим. В такому випадку перебудова речення при перекладі буде необхідною.

One of the major issues facing the American public in the late 20th century had to do with growth. — З економічним зростанням пов'язане одне з найважливіших питань, що стоять перед американським суспільством на порозі третього тисячоліття.

У даному прикладі ми можемо спостерігати класичну трансформацію перестановки, тобто перебудову речення таким чином, щоб група присудка йшла після групи підмета: *one of the major issues* в ТО є підметом, у той час як в ТП *одне з найважливіших питань* трансформується в додаток. Подібні варіанти використання перестановки є доволі розповсюдженими через вищезазначені причини. Але не менш цікавим в перекладацькій діяльності є креативний підхід до цього виду трансформацій, а саме використання перестановки у випадках, які не вважаються обов'язковими до вживання даних граматичних трансформацій. Одним з таких випадків може бути зміна порядку слідування частин складного речення (головного і підрядного).

When monopoly supplants competition, sellers can influence, or "rig", the market in terms of their own self-interests and to the detriment of society as a whole. — Продавці можуть впливати на ринок або маніпулювати на ринку цінами заради власної вигоди та на збиток суспільства в цілому, у випадку коли монополія заступає на місце конкуренції.

На даному прикладі ми прослідковуємо зміну послідовності підрядного і головного речення при перекладі, хоча дана трансформація не може вважатися необхідною, а скоріше вона обумовлена творчим підходом перекладача до перекладу.

До використання перестановки в якості креативної техніки перекладу, на нашу думку, належать ті випадки, коли переклад вимагає емоційного забарвлення або підкреслення (виділення) того або іншого члена речення.

In the United States, about three-fourths of all payments are made by check. — Майже три чверті усіх виплат у Сполучених Штатах здійснюються за чеками.

Автор даного перекладу за допомогою трансформації перестановки зміг вдало привернути увагу до кількості виплат в США. Поставивши фразу *майже три чверті усіх виплат* на початок речення, перекладач підкреслює таку важливу економічну реалію, робить її «більш помітною» для читача.

Креативна техніка перекладу перефразування використовується в таких випадках, коли необхідно залучити додаткові засоби вираження сенсу ТО мовними засобами ТП, які стилістично поліпшують структуру і повідомлення ТО. Перефразування спрямоване на збереження основного змісту ТО, але в такий спосіб перекладач дає зрозуміти, наскільки він переосмислив ТО, який не можна перекласти іншими засобами ТП. Так, при перекладі потребують уваги фразеологічні вирази, які не можна перекласти буквально.

Isn't the sign of a good central bank its willingness to turn a deaf ear to calls for monetary expansion, whatever the circumstances? — Чи не є ознакою хорошого центрального банку його готовність не зважати на зростання грошової маси за будь-яких обставин?

У наданому прикладі буквальний переклад підкресленого виразу *to turn a deaf ear to* був би недоречним і таким, що спотворює зміст повідомлення. Перефразування інколи використовують з іншими техніками перекладу в одному реченні. У нашому прикладі фраза *calls for* була не перекладена, щоб не завантажувати зміст тексту (перекладацька техніка вилучення).

Наступний термін взятий з новин CNN, США: *Gulf Arab politicians* — *політики арабських країн Перської затоки*. Фраза англійською лаконічна, потребує розширення і перекладається методом інверсії з «розшифруванням» *Arab* і *Gulf*. Перефразування можна вважати скоріше стилістичною технікою перекладу, ніж граматичною.

Наступна перекладацька трансформація заміщення [7, с. 36] відноситься до граматичних трансформацій. При перекладі перебудова речення може бути частковою, якщо замінюються другорядні члени речення, або повною, якщо відбувається заміна головних членів речення.

Different economic spheres. — *Різні галузі економіки.*

В українській мові звичним сполученням є *галузі економіки*, а не *економічні галузі*, тому в наведеному прикладі прикметник замінюється іменником.

Особливо часто необхідно вдаватися до заміन при перекладі складних прикметників, які складаються з дієприкметника минулого часу і якого-небудь визначального слова, наприклад:

Our youth is air-minded. — *Наша молодь цікавиться авіацією.*

Hard-dressed economy. — *Економіка в тяжкому становищі.*

У наведених прикладах складні прикметники *air-minded* і *hard-dressed* замінюються дієсловами. У подібних випадках необхідно застосовувати пояснювальний переклад за допомогою навіть цілих речень.

Не менш поширеною перекладацькою трансформацією є додавання слова. Як відомо, смисл кожного тексту складається з експліцитної (безпосередньо вираженої) та імпліцитної (не вираженої в поверховій структурі) частин. З використанням додавання певні фрагменти імпліцитного смислу оригіналу

переходять в експліцитну частину тексту перекладу. Мова не йдеться про зміни смислу оригіналу через додавання до його загального смислу. Дана лексична трансформація полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення оригіналу та дотримання мовленнєвих і мовних норм, які існують в культурі мови перекладу [1, с. 308]. Наприклад:

Goods and services of a quality and price to compete with others. — *Товари та послуги достатньої якості та за конкурентноспроможною ціною* (додавання прикметників).

More than a few toppled into bankruptsy, and some became insolvent. — *Багато людей зазнали банкрутства або стали неплатоспроможними* (додавання іменника).

The investment is made when sales volumes and market knowledge have grown sufficiently. — *Капіталовкладення робиться, коли обсяг продажу істотно зростає, та накопичується достатньо відомостей про стан ринку* (додавання частини речення).

У наведених прикладах виділені слова відсутні в експліцитній структурі оригіналу, але їхній зміст імпліцитно присутній в тексті.

При перекладі певних складних слів іноді доводиться вводити додаткові лексичні елементи з метою дотримання норм мови перекладу та забезпечення більшої вмотивованості та зрозумілості перекладених слів, наприклад: *public services* — *послуги, що входять до компетенції державних установ*; *average* — *середня величина*; *major industries* — *базові галузі господарства*; *capital goods* — *товари виробничого призначення*.

Додавання слів у багатьох випадках диктується застосуванням описового перекладу:

There has been a large increase in the number of people in part-time jobs. — *Значно зросла кількість людей, зайнятих на місцях неповний робочий день*.

Like a limited company, a public corporation is a legal entity. — *На зразок компанії з обмеженою відповідальністю, державна корпорація є юридичною особою*.

Як ми побачили, трансформація додавання потребує належного знання мови перекладу та певної креативності перекладача при застосуванні її норм.

Отже, доцільно буде зазначити, що використання креативних технік при перекладі є досить розповсюдженим явищем як серед професійних перекладачів, так і серед тих, хто тільки починає знайомитися з аспектами перекладознавства. Дані техніки можуть виступати в якості обов'язкового перекладацького елементу. Але існують не поодинокі випадки, коли перекладач може «захопитися» використанням цих технік у процесі перекладу, що призводить до спотворення змісту. Тому, на нашу думку, виконуючи переклад, зокрема, економічних текстів необхідно перш за все пам'ятати, що адекватність і чітка передача змісту є головними показниками успішної роботи перекладача.

Таким чином, перекладач повинен бути помірним у використанні креативного підходу та його основним завданням є знайти вдалий баланс

використання усіх перекладацьких технік, що є необхідними під час його роботи. Саме професійні якості перекладача та його вміння знаходити «золоту середину» у використанні існуючих технік вважаються показником для створення вдалого перекладу. Коли йдеться про креативність, то окрім вищезазначених причин і випадків використання перекладацьких технік, існує велика кількість факторів, які напряду залежать від автора перекладу, його світосприйняття, логічності висловлювання думки, та навіть естетичного смаку.

Література

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В.І. Карабан. — Вінниця: Нова книга, 2004. — 576 с.
2. Теорія і практика перекладу. (М. Полюжин, Н. Максимчук, Л. Омельченко). — К.: УМК ВО, 1991. — 96 с.
3. Loffredo, Eugenia & Manuela Perteghella and contributors (2006). Translation and Creativity: Perspectives on Creative Writing and Translation Studies. London/New York: Continuum.
4. Nord, Christiane (2005). Text analysis in translation. Theory, methodology, and didactic application of a model for Translation-Oriented Textual Analysis. Second edition. Amsterdam/New York: Rodopi.
5. Reiss, K. Vermeer, H.J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen, 1984.
6. Schjoldager, Anne (2008). Understanding Translation. Aarhus: Academica.
7. Vermeer, Hans J. (2000) Skopos and commission in translational action in Venuti, Lawrence (ed) The translation studies reader. Routledge.

Borowska A.
University of Warsaw

IS THERE ANY DOMINANT CULTURE IN GLOBAL AERONAUTICAL SETTINGS?

Abstract. *This article investigates the existence of dominant culture in global aeronautical settings. The author presents the nature of aeronautical communication and classifies its users into two main groups: native and non-native speakers of English. Traditionally, presented high-risk aviation environment is devoid of any cultural models to follow. However, the author demonstrates how a human factor may modify prescribed rules and points to the real-life examples of dominant culture observed in aeronautical communication. The article hopes to contribute to intercultural aeronautical communication as well as multiculturalism.*

Key words: *dominant culture, aeronautical communication, Aeronautical English, multicultural communication.*

1. Introduction

Without proper communication, air travel would constitute one of the most high-